

KIRJA-ARVIO:

KUKA MÄÄRÄÄ KULTTUURIPERINTÖSI?

Anna-Leena Siikala, Barbro Klein & Stein R. Mathisen (eds.): Creating Diversities. Folklore, Religion and the Politics of Heritage. Studia Fennica Folkloristica 14. Helsinki: SKS. 2004. 307 s.

Tellervo Aarnipuu

Viime vuosina myös yhä useammat pohjoismaiset folkloristit ja etnologit ovat suunnanneet katseensa monikulttuurisuuteen ja perinnepolitiikkaan. Vuonna 2000 ilmestyi *Folklore, Heritage Politics and Ethnic Diversity* (toim. Pertti Anttonen ym.), ja *Creating Diversities. Folklore, Religion and the Politics of Heritage* on sille jatkoa teemaattisesti ja osin myös kirjoittajakuntansa osalta. Kirja osoittaa, että pohjoiseurooppalaisen monikulttuurisuuden ja perinnepolitiikan ajankohtaisia teemoja on näiden kahden tutkimuskokoelman väliin jääneinä vuosina luodattu yhä syvemmmälle.

Kuten *Creating Diversities* -kirjan nimi kertoo, kulttuurinen diversiteetti ei vain ”ole” – sitä myös aktiivisesti luodaan ja pidetään yllä. Artikkeleissa avautuva kulttuurinen kirjo saattaa lukijan silmissä sekoittua hahmottomaksi kirjavuudeksi, ellei pidä mielessä sitä laajempaa kulttuuriperinnöstä (merkityksessä *heritage*) ja -politiikasta käytävää keskustelua, johon kirjoittajat esimerkkiensä kautta osallistuvat. Uskonnollisten ja kansallisten vähemmistöjen avulla tutkitaan toisaalta niiden yhteiskunnallista paikkaa suhteessa kulloiseenkin valtaenemmistöön ja toisaalta representaatioita, joita valtakulttuuri ”vähemmistöilleen” (genetiivi on tässä kuvaava) varsin institutionaalisella tasolla antaa.

VOODOOTA MOSKOVASSA

Kirjan ensimmäisessä jaksossa käsitellään yhtä aikaisia erilaisuuden ja samanlaisuuden vaatimuksia, joita valtakulttuureilla on tapana esittää vähemmistökulttuureille. Meidän ja muiden välistä suhdetta näyttää edelleen värittävän eräänlainen ”valkoisen miehen taakka” -ajattelu (Mathisen). Valtaa käyttävät pohtivat, mitä tehdä vähemmistöille: yrittääkö sulauttaa ne enemmistöön vai säilyttää korostetun erillisi-

nä. Kuten Stein R. Mathisen, Kjell Olsen, Pekka Hakamies ja Jyrki Pöysä artikkeleissaan osoittavat, kyseessä on myös ”valkoisen miehen unelma”: valtakulttuuri määrittää, millainen vähemmistökulttuurin tai sen autenttisen edustajan tulee tai tulisi olla. Tällaisesta peilistä valtakulttuuri katsoo itseään.

Kun maailmat kohtaavat, uskonnot ja uskonnolliset tilat ovat usein kulttuuripoliittisten konfliktien näyttämönä. *Creating Diversities* -kirjan toisessa jaksossa tarkastellaan uskontoa kulttuuripoliittisena kulminaatiopisteenä sekä yksilön kautta (Klein, Linquist) että yhteisöllisesti (Porsanger, Leete). Omasta mielestäni kirjan huikein globalisaation ruumiillistuma on Galina Lindquistin esittelemä moskovalainen voodoo-papitar Helena, entinen lääkäri. Hän oli USA:n matkallaan osunut Disney Worldiin rakennettuun voodoo-matkamuistokauppaan, vaikuttanut näkemästään ja tuonut naamiot ja muun tarvittavan välineistön mukanaan toiselle mantereelle. Moskovassa matkamuuistoista tuli voimallisia taikakaluja ja Helenasta erittäin menestyvä voodoo-papitar. Lindquistin mukaan taikuuspalvelujen tarjonta ja kysyntä on Moskovassa suurta, ja siinä mielessä Helenalle oli olemassa konteksti ja kenttä. Voodoo-metodit ja Helenan toiminta kuitenkin poikkeavat monin tavoin tavallisemmasta venäläisestä taikuudesta, ja Lindquistin analyysi kohdistuu erityisesti merkitysten siirtymisen ja muuntumisen prosesseihin.

Lukija voi tietysti kysyä itseltään, miksi juuri tämä olisi niin huikea globalisaation kuvaus verrattuna muihin kirjan artikkeleihin ja, kuten minäkin, pohtia omia oletuksiaan siitä, mikä on eksoottista ja mikä tuttua. Samaa (muiden aspektien ohessa) näyttää käsittelevän myös Barbro Klein kuvatessaan ja analysoidessaan ruotsalaista mediaa suhtautumassa teini-ikäiseen, kristittyyn, assyrialaiseen maahanmuuttajatyttöön, joka oli alkanut vuotaa pyhää öljyä. Näennäisesti tuttu ja jaettu konteksti, kristillisuus, olikin äkkiä jotain aivan toista. Sekulaariprotestanttinen Ruotsi oli ainakin mediansa välityksellä ällikällä lyöty ja nopeasti toiseuttamassa tyttöä, johon ensi alkuun oli suhtauduttu ”tavallisena teininä” tapahtumien pyörteessä.

MUUTOKSEN MAISEMAT

Jelena Porsangerin ja Art Leeten artikkeleissa paneudutaan merkitysmaailmojen liikkeisiin laajemmassa, yhteisöllisessä mittakaavassa. Porsanger tarkastelee ortodoksista lähetystyötä ja sen kulttuuripoliittisia ulottuvuuksia saamelaiden parissa 1500-luvulta alkaen ja Leete nenetsien ja obinugrialaisten uhrirituaaleja nykypäivän Siperiassa, öljynporaustiosten keskellä. Leete osoittaa, että rituaalilla on sekä uskonnollisia, poliittisia että yhteisöllisiä tehtäviä ja että rituaaliin osallistuvat ihmiset eivät ole hyväksi tai pahaksi pelkistettäviä menneen maailman alkuasukkaita. Heidän motiivinsa osallistua rituaaliin vaihtelevat uskonnonharjoittamisesta vapaa-ajan vieton kautta poliittiseen kannanottoon oman alueen ja kulttuurin puolesta. Mikä olennaisinta: he elävät samassa nykyajassa kuin öljyä poraavat naapurinsakin.

Oman ja vieraan tematiikka jatkuu *Creating Diversities* -kirjan kolmannessa osiossa, jossa Anna-Leena Siikala, Pia Karlsson Minganti, JoAnn Conrad ja Pertti

J. Anttonen sijoittavat keskustelun kiistanalaisiin tiloihin ja paikkoihin. Siikala tarkastelee, miten Ob-joen varrella oleva ympäristö, joka ei ulkopuolisen silmin ilmennä mitään erityismerkityksiä, pitääkin sisällään hantien muistin ja paikallishistorian. Se on kirjoitettu maisemaan ja monumentteihin, jotka taas koodaavat tapakulttuuria. Karlsson Mingantin artikkelissa maisema on ruotsalainen. Havaitaan, että ruotsalaisen kulttuuriympäristön muisti uinuu, kunnes siihen halutaan rakentaa moskeija. Kiistatilanteessa asianosaiset arvottavat uudelleen niin kulttuuriympäristön ja moskeijat kuin kantaruotsalaiset ja muslimiväestönkin.

Karttaa voisi helposti pitää arvovapaana maantieteellisenä esityksenä jostakin alueesta. Conradin Pohjois-Norjaa koskevasta artikkelista käy ilmi, että näin ei suinkaan ole asianlaita, varsinkaan jos kartat on pürretty matkaesitteisiin tai postikortteihin. Kartoissa määriteltävässä Norjan pohjoisosassa merkityksenantajina (ja törmäyskurssilla) ovat seikkailuista uneksivat norjalaiset ja kotiseutuaan asuvat saamelaiset. Pertti Anttonen nostaa kulttuuriperintöpoliittiset globaaliuden ja lokaaliuden, jatkuvuuden ja aktiivisen valinnan kysymykset esiin myös suomalaisessa kulttuuriympäristössä. Hän tarkastelee suomalaista uskonnollista karttaa Pyhän Henrikin ja Lallin legendan, Henrikille omistetun pyhiinvaelluksen ja Henrikin sormiluun kautta. Huomio kiinnittyy siihen, miten legenda on katolisten, esiin restauroitujen seinämaalausten ohella nostettu osaksi suomalaista kulttuuriperintöä. Itse katolisuus on kuitenkin jätetty siihen marginaaliin, jossa se nykysuomalaisissa uskontokartassa on, ja Henrikistä on tehty Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kantaisä. Konflikteja seuraa.

KENELLÄ ON MÄÄRITTELYVALTA?

Kirjan viimeisessä osiossa keskitytään kulttuurien ja kulttuuriperintöjen institutionaaliseen representoimiseen, muistiorganisaatioihin. Kansalliset ja paikalliset kulttuurien museot ja etnografiset arkistot ovat esimerkiksi näyttelyjensä kautta avainasemassa siinä, millaisina vähemmistöryhmät nähdään. Museorepresentaatio jostakin kulttuurista tai jonkin kulttuurin jostakin osa-alueesta osoittaa erityisen selvästi, että kulttuuriperinnölle ja perinteelle (merkityksessä *heritage*) on olennaista tulkinta, valinta ja näennäinen yksituumaisuus. (Ks. esimerkiksi Regina Bendixin antoisa artikkeli *heredity, hybridity* ja *heritage* -käsitteistöä teoksessa *Folklore, Heritage Politics and Ethnic Diversity*, 2000.) Silloinkin, kun kyseessä on jokin kulttuurinen vähemmistö, representaatioita tuottavat valinnat ja tulkinnat ovat useimmiten kulttuuriseen enemmistöön kuuluvien vallassa. Näitä teemoja käsittelevät *Creating Diversities* -kirjassa Zoë-hatehc Durrah Scheffy saamelaisuuden museorepresentaatioiden kautta, Tuulikki Kurki tarkastelemalla perinteenkerääjää Heikki Meriläistä akateemisen kansanrunoudentutkimuksen kontekstissa, Lizette Gradén analysoimalla ruotsalaista joulua amerikanruotsalaisten kaupallisissa miniatyyreissä ja Kjell Olsen pohtimalla ”etnistä kulutusta”, saamelaisuuden turistista rakentamista.

Kirjan kaikkia artikkeleita yhdistää mielenkiinto sitä kohtaan, kenellä on valta määrätä kansojen ja kansanosien kulttuuriperinnöistä ja niiden representaatioista, ja miten tätä valtaa käytetään. Yhteentörmäykset kertovat paljon vallankäyttäjistä ja vallankäytön kohteista, mutta myös siitä kulttuurisesta kentästä, jolla yksilöt ovat yhteisöjä moniarvoisempia. Nämä teemat ovat mielestäni erityisen kiinnostavia maissa, joissa pitkään uskottiin yhtenäiskulttuurin olemassaoloon, kuten Suomessa läntisine naapureineen. Koska Suomikin jo nähdään monikulttuurisena – myös historiallisesti, näin retrospektiivissä ainakin – toivoisin lähivuosina näkeväni enemmän myös suomenkielistä keskustelua *heritage*: kulttuuriperinnöstä, perinnekulttuurista, perinteestä tässä mielessä. Erinomaisesti toimitettu *Creating Diversities*-kirja on omiaan innostamaan folkloristejakin osallistumaan tähän globaaliin ja lokaaliin keskusteluun, jota dominoivat yhtäältä UNESCO ja toisaalta matkailuteollisuus. Aiheita ei suinkaan ole kaluttu loppuun, vaan myös suomenkieliselle, kriittiselle kulttuuriperintötutkimukselle on vielä runsaasti tilaa.

KIRJALLISUUS

ANTTONEN, PERTTI J. & SIIKALA, ANNA-LEENA & MATHISEN, STEIN R. & MAGNUSSON, LEIF (eds.) 2000: *Folklore, Heritage Politics and Ethnic Diversity. A Festschrift for Barbro Klein*. Botkyrka: Multicultural Centre.

Tellervo Aarnipuu (FM) on Helsingin yliopiston folkloristi ja Kulttuuristen tulkintojen tutkijakoulun tohtorikoulutettava.